

БӨГҮН—ТЫВАГА УЛУСЧУ РЕВОЛЮЦИЯНЫҢ 50 ЧЫЛЫ

АЖЫЛ-ИШЧИ ЧЕДИИШКИННЕРНИ, ААС-КЕЖИКТИ, ЧААГАЙ КАДЫКШЫЛАДЫ КҮЗЕДИВИС, ЭРГИМ ЭШТЕР!

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИН
КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫН
ТЫВА ОБКОМУНГА,
ТЫВА АВТОНОМУГ СОВЕТ
СОЦИАЛИСТИГ РЕСПУБЛИКАНЫН
ДЭЭДИ СОВЕДИНИН
ПРЕЗИДИУМУНГА,
ТЫВА АССР-НИН
МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНГЕ

Совет Эвилелинин Коммунистг партиясынын Тон Комитетин, ССР Эвилелинин Дээди Советинин Президиуму болган ССР-нин Министрлер Чөвүлелин азыраак хуу—Улусту революциянын тилектеги болган Тыва Арат Республиканы чараларынын бажы чыл оюнга холбаштыр Тыва АССР-нин ажалыштарына, колхозчуларына, ишканаларына, бүгү ажалыш чоннарына пайы байыр чедирин тур.

Тыванын ажалыш чоннары, орус болган бистин туртунг оске-даа улустарын революшчу күштери-биле кады Тыва-нын Улусту революциянын тилектеги болган, социал болган национал малчудедеп болдунг хосталгам дэди илдепелге демискенер.

Улусту революциянын тилектеги болган Тыва Арат Республиканын чарын тургустуу тыва улустун шыгарган-гай чарын ажалышты болган. Советтик Россиянын дег-кимчел-биле Тыва чаа экономикаг болган политиктиг тургустуу бактадырынын орунга бажыш-биле кирген.

1944 чылдың августта Тыванын Биче Хуралынын VII Ола-са сессияны ССР-нин Дээди Советинин Тыва Арат Респу-бликанын Совет Эвилелинин составыга хүлээн алдыр деген. Ычангаһ ССР Эвилелинин Дээди Советинин Пре-зидиуму 1944 чылдың октябрь 11-де тыва ажалыш чон-нарын дээди хандырын, Тыва Арат Республиканы ССР-ниң составыга хүлээн алган.

Тыва АССР совет улустарын акы-дунмалышкы өс-бүлениге кирген, социал-экономикаг болган културтуг улут дегенге чедир алган болган коммунизм тургу-зуушкунга толентиг үзүп кириштерин турар.

Экономикаг болган културтуг бүгү таламг хөг-жүлдөп, Тыванын ажалыш чоннарынын материалдыг бол-ган угаан-болал амдыралынын тегендепелге, совет инти-ла болган күрүне тургузуу тилектеги, бистин улуту Төрөн туртувунг бузулбас пайыралынын бады-калдыг херечин болур.

Тыва улуту төгүлдүг хуу— Улусту революциянын бол-ган Тыва Арат Республиканын чараларынын 50 чылдык по-литиктиг болган күп-ажышчы улут културтугунунг бай-далында демдеген эртерин турар. ССР-ниң XXIV съез-дининг интиларияныг орус кирген республиканын ажалыш чоннары улустунг болган хөгжүм ажалыштын улам хөгжүлдөп, интилария бүтүрүлгө ажалыштын ула-гатырар, төскү бек чылдың бир чылдың планларын хуусаан эрте күсүдөр дэди күрөжикшиг демискен турар.

Совет Эвилелинин Коммунистг партиясынын Тон Коми-тетин, ССР Эвилелинин Дээди Советинин Президиуму, ССР-нин Министрлер Чөвүлелин Тыва АССР-нин ажалыш чоннары Коммунистг партиянын улуттулугу-биле чо-ралы, бистин туртунг улустарын акы-дунмалышкы өс-бүлениге коммунистг тургузуушкунга чаа-таа чедир-кшери чедир алыртыга бүтүрел илдепелге тур.

Тыва Автономуг Совет Социалистг республика дегере-зин!

Совет Эвилелинин улустарынг бузулбас пайыралы дег-герсин!

Совет улусту Ленинниг орун-биле, коммунизмиг тилек-тегедеп алар чыдар Совет Эвилелинин Коммунистг пар-тияны дегерсин!

СЭКП-нин ССР-нин Дээди ССР-нин
Тон Советинин Президиуму Министрлер
Комитетин Чөвүлели.

ТЕМПИНИН КӨРГҮЗҮГЛЕРИ

Кызылдын тууру заводчу коллектив Тывага Улус-чу революциянын 50 чыл оюнга холбаштыр улга: эртерин чедир айла 8800 муң тууруну эртерин турган, 9200 муңу эртерин, эртерин чылдың ол үскөдө 540 муң хой туу-буу чаа тууруларга берип, бодунг акылдап келген үе-зигин дүргүлдэ ан хой тууруну эртерген.

Заводтун ажалышын кол көргүзү — продукция сай-гарар планын 107,0 хуу күт-сезин, эртерин чылдың ол үе-зигенде ажалыштыр, туу-буу бажыш планнаг бедов: 50 маршалыг тууру бүдүр-гөш завод соксаткан болган ан 100 маршалыг, бедик шы-арынг тууруну ортөдиринг өздөткөн. Күш-ажыштын бүдүрүшү планда көр-дүгөнгө 7,2 а эртерин чылдың ол үе-зигенде 9,2 хуу бедиктен.

Чылдын бажышты зар-тында орулга алдыр планын 60 муң рубльге көрсө болза, херек кырылда 82 муң рубль, ажа эртерин чылдың ол үе-зигенде 40 муң рубль хой болган.

Ол чорун шаңдал фондугуу көзүдөк болган пийте кватердинг түңүлгөндө акыччыларга шаңдал фондугуу ангыда, чутга орулга фондугуу болган бедов 1500 рубльды шаңдала берген.

Продукциянын бот-уеги олады көрүнгөнгө инти-лария-биле 8808 рубль чылгоң, а муң туурун бот-уеги интилариядан бир рубль 13 копеекка чылгоң.

Заводтун ажалы соолгү ай-ларда экинч планкычаан: ай сагында 1,5 миллион ажалы тууруну ортөдиринг турар аларган. Бригадалар арасы-га чарыпка Александр Бака-нинин, Лидия Апышкы-нинин, Александр Моспанов-чун, Бригадалар, а ажалы-чылардан Баска Гук, Вале-тина Черепанова, Тамара Лу-завская, Анатолий Биде Александр Кочетковтар, Клав-дия Архипова, Василий Мас-ляков, Федор Яков, Павел Котляров, Любовь Ташкина, Лидия Марченко, Анна Чер-лава олар оша шаңдалын ажалдап турар.

С. КРАСНОПЕРОВ,
заводтун директору.

БҮГҮ ЧУРТТАРЫНГ ПРОЛЕТАРИЯЛЕРИ КАТТЫЖЫДА

1925 ЧЫЛДА
ЧЕДИИШКИННЕРНИ

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди
Советиниң болган Министрлер Чөвүлелинин органы

ААС-КЕЖИНЧЕ БОЛГАШ ЧЕЧЕКТЕЛИШКИНЧЕ ОРУК

М. МЕНДУМЕ,

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинин
Даргазы

Бодунг улут Төрөн чур-тунга өөрүшкүн болган чоргааралдыг сеткил за-нышкыны-биле Ленин өрден-ниг Совет Тыванын ажалыш чоннары Улусту революция-нын 50 чылдык демдеген ту-рар. Улустунг, туугуларын болган транспорттун, колхоз-тарын база советтарын СЭКП-ниң XXIV съездининг төгүлдүг интиларияныг орус кирген ажалыш чоннары ол кайгамчыктыг хуу ажалыш улут күп-ажышчы болган политиктиг културтугунг байдалыга угаан.

Тывага Улусту революция-нын 50 чылдыг чедир Тыва улус аас-кежиниң болган че-чектелишкенин алдарыг улут орун эртерин, экономика, болган култура талам-биле ажалыш улут чедириниң чедир болур.

Октябрьниң коммунистг Улут революциянын күчү-лүг салдыр-биле, Коммуни-стг партияга баштаган Россия пролетариатынын ду-жа-биле Кызыл Армиянын база кызыл партизанынын интервенцияга болган ас-гардейкилерге ууру кады-дошкун демискен үзүлдө 1921 чылдың августун 13-те Тыванын төгүлдүг бажыш-гы улусту революшчу күрү-не — Тыва Арат Республика тур-

густунган.

Тыва улустун ажалышын түс-түс чылдарда ас-берге болган карын-бүдүлүг, өө-рүшү чок чоран, маньчжур-кыдат колонизаторлар Тывага дөрбөчү дау-чуртуну тургу-зуп, тус черинг чурттакчыла-рына ас-берге үндүрүп, да-дырынын ошап, киж шыда-жы аргакчыл шажылаады та-варыштырып турганар. Олар-нын тергидеши-биле тус черинг феодалдарын кады-дошкун дарылы база касыр-лаштып турган. Кыдат чинж-ен ажалышкынын капитали-нын Тывага шургу киргени-биле холбаштыр тыва ас-гар-тарын байдалы оша дорай-таан. Кыдат салгыныг чамы-чылы чоргу хемчээл чок өск-өн болган тыналарын изи-раддыг ажалыштын улам салдарын, чонун хой ке-шин улам алардын, социал чоргааралдыг күтөлдирген.

1905—1907 чылдарда орус революциянын салдары-биле Азия чурттарына, оон-биле кады Тывага болган Моолга улустун калбак чинчешкени өскүн үнгөн. Ычангаһ 1911—1912 чылдарда моол

араттар-биле каттыжыл ал-ган, бистин тыва чон мань-чжур-кыдат колонизаторларын чурттан үндүр сымканнар.

1914 чылда Тыва Россия-нын составыга каттыжыл кирген. Ычангаһ хааныг Россиянын протектораты даштыкынын шериг-феодалыг кинчешкени Тываны адырын алган. Хааныг Россиянын ча-гырганыга Тыва үр өсөс үе дүргүлдэ турган-даа болза, интилария, экономика болган култура хөгжүлгөнгө та-ламы-биле тываардан хемчээл чок бедик демдеген турган орус улус-биле Тыванын са-лым-хууун холбаштырганы депчилегенг болушкун бол-ган.

Тыванын чери саан чет-рес байлактарыг турган-даа болза, патриархал-феодалыг туртуг зарылдаалар бүтү-рүкү күштеринг өздөшкө дэди шактыгыг боп турганг билингир болгай. Чон тургу-лайында-ла холжунгай мал ажалыг, көшкүн амыдырал-дыг турган. Маньчжур-кыдат колонизаторларын болган чурт интилария феодал-теократ идеттеринин тергидешиг

мөчүлдө XX чүс чылдын эгизинде тыва улусту хө-бөз-биле кырып алып өс-лөргө чедирген.

Улусту революциянын тил-кези болган Тыва Арат Рес-публиканын тургустунган Тыва феодалыг тургустунган чаа, улусту-революшчу инти-лария тургузууга интилария органы берген. Ычангаһ Тыва болза делегейде иң бажы-тайгы Совет социалистг кү-рүне-биле найыралдыг бол-ган эвилелин бажыш харыл-зааларын Моол Арат Респу-бликанын соон дарыг ийи ду-гаарында тулгү эгизинг рево-люшчу күрүне болган.

Эрте феодалыг тургузунг дэди холжунгай ажалыш-кынын уржу улусту күрү-не артып калган. Ычангаһ Тыванын Араттыг революшчу камчыны болган ажалыш республиканын ажалыш чонна-рынын мурунга антифеодал-дыг революциянын тулгунга чедирин, улус ажалыштын чаартып тургузгар болган култура талам-биле чүс-чүс чылдын хөгжүлгөнгө улут-кары кол орулга боп тур-густунган.

Совет Эвилелинин улусту- (Эргим. Төмүзү 2-ги арында).

БИСТИН ААЛЧЫЛАРЫВЫС

Тывага Улусту революция-нын 50 чыл оюунг байыра-ныг киржирин-биле СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советинин Пре-зидиумунуң болган Министр-лер Чөвүлелинин чалааныг сугаар: Бүрүт АССР-де — СЭКП обкомунуң кылдыс эр-гелектиги Л. Я. Похосово баштаан; Калмык АССР-де — СЭКП обкомунуң секретары И. Я. Намзылов баштаан; Якут АССР-де — Якут АССР-ниң Дээди Советинин Президиумунуң Даргазы А. Я.

Овчинникова баштаан; Алтай крайда — СЭКП крайкомунуң секретары А. Н. Невский баштаан; Красноярск крайда — СЭКП крайкомунуң бирги секретары В. И. Долгих баштаан; Иркутск об-ластан — обкомунуң дар-газынын оралкычы И. М. Мельников баштаан; Даг-Ас-тай автономугу областан — СЭКП обкомунуң ийгиг се-кретары А. И. Бондаренко баштаан; Хакас автономугу областан — СЭКП обкомунуң бирги секретары А. Г. Ду-ковцев баштаан; Забайкаль-

еи кызыгар оругунда — генерал-майор П. А. Ракушкин баштаан төлөдөр дүп Кы-зылда чедип келген.

Оа-ла хун Моол Арат рес-публиканын Баян-Улгий, За-хан, Кобдо болган Убаанур аймактарын төлөдөр ба-за келген.

Төлөдөр СЭКП Тыва об-комунуң бирги секретары С. К. Тока, Тыва АССР-ниң Дээди Советинин Президи-умунуң Даргазы Б. Ш. Дол-чанова, Тыва АССР-ниң Ми-нистрлер Чөвүлелинин Дарга-зы М. К. Мендуме болган өс-не-даа улусту ажалышкы-лар укуп алган.

ТАЙЫННЫН, НАЙЫРАЛДЫН ЭРГЕ-АЖЫ ДЭЭШ

Августун 11-де Бремльдин Улут ордуна ССР-ниң Дээди Советинин Эвилелин Советинин болган Национал-дар Советинин даштыгы хе-рекет талам-биле комис-сияларын каттышкан зу-галы болган.

СЭР-биле Индия Респу-бликанын арасында тайын, найырал болган кады ажалы-дажылга дугайында Берзон кулутг болдурган бадылар талашы-биле ССР-ниң Ми-нистрлер Чөвүлелинин сапа-лыг ССР-ниң Дээди Совети-нин Президиумунуң комис-сияларга түннел үндүрери-биле дамылалын сугаар коммиссиялар келжүгүнери ону чугаалажы көргөн.

СЭР-ниң Даштыгы херек-тер министринин бирги оралкычы В. В. Бузневов Со-вет чазактын өмүкөзидинг шыналдыг кылган.

Даралында чүс чугаалаан депутаттар Керзон кулутг болдур талам-биле чазак-тын сагалын чангыс үн-биле дегенер.

СЭР-ниң Дээди Советинин Националдар Советининг даш-тыгы херектер талам-биле коммиссиянын даргазы В. И. Пономарев ук Керзон делегейге улут угуу-зуу-ламын демдегелешпээ, Совет Эвилели-биле Индия Респу-бликанын арасында тайын, найырал болган кады ажалы-дажылга дугайында Берзон кулутг болдур талам-биле коммиссияларын түннел инти-лариян хулаап алдыр деп са-галын кийрген. Ычангаһ ху-раалын киржикчилери ол са-галын чактыс үн-биле хүлөп алганнар.

(СЭТА).

БЕДИК ШАҢНАЛДАР

Совет улустун кадын чыгарга чазак шаңналарын камтааларына чедириниң-деди Кызылдын хоорай поли-техник ССР-ниң Дээди Со-ветинин Президиуму 1971 чылдың июль 20-де үндүргөн Чарлы-биле бистин респу-бликанын 22, оон иштинде Кы-зылдын 12-медицина ажалы-дажышкы өрденер болган медалдар-биле шаңнаал.

Тыва АССР-ниң Дээди Со-ветинин Президиумунуң Дар-газы Б. Ш. Долчанова кызыл-

Бистин көр.

БАЙЫРЛАЛГА БЕЛЕК

Республиканын туугулар-га байыралг бургузгө ка-дыг бир белекти көндөр чаа-гай чачылдылар.

Бо удаада база-ла иштин болган. Тывага Улусту ре-волюциянын 50 чыл болган ою-нун бүдүзүлдө «Кызыл ту-дун» эргелекчинин ажалыш-кынын пайышкыларын 12-ги кватеринде база бир боп катт чуртталга бажышкы ажалышкы киргешер. Ол бажышкы бирги бадыла ууртар магаланын ажалышкы.

ЧУРУКТА: чаа бажышкы инти хевари.

1921 чедешкинден чедешкинче

ААС-КЕЖИИНЧЕ БОЛГАШ ЧЕЧЕКТЕЛИИШКИНЧЕ ОРУК

(Төмүрү, Эгеиз 1-ги арында).
рынын, хамыктын мурунда уаут оруу уулу эгээр-мис дууламчынын ачылында анык республиканын экономикасы улам жогору болгон оң ачылында Тыванын капиталисттик эвес оруктап жогжудеи тодараттыган. Ол болза Владимир Ильич Лениннин «...Мурнакчы чурттарынч пролетариаттын дууламчы-зы-биле жомудангай чурттар Совет тургузууга база жогжудеи чамдык уе-чадаларын дамчытыр — жогжудеи чамдык уе-чадаларын таварбайн, коммунизмге шилчип болур» деп генаалдык болмактын чайынчаак болмактын болган.

Совет Эвилелинин составына Тыванын 1944 чылдык октябрьда эки-тура-биле каттыктып киргени—бистин улуустун амыралыгына уаут болган өөрүшкүлүг болушукун болган. Ол, арааттарын материалдык болган уаут-болза күштеринин чечектедиринге кызыгар чок делгемини амыралык, СЭКП-нин ленинни национал политикамынч мөргөн чорунун база бир херечин болган.

Бөгүн Тывада чаа тудуглар калбарган, механикастаттыган болган электржигитинген уаут кезде амыралыгы оран, экономикаж өздөдөн, социал болган култура талазы-биле уаут чаартылгаларын республиканы болу берген.

Республикада улетпуну чаа тудуглары: «Тыва даг-дугу», «Тыва кобальт» комбинаттары, демир-бетон кымылдарын завод, Терий-Хаанын менгун суунун бугура-гези болган Ак-Довурак—Абазараанда электри шугумунун тудуглары — тыва улуустун чоргаралы болур.

Ленинни кооператив планын амыралга боттандырганы Тывага социализмни өндүрүлүг чаалап алышынын болган. Совет курувунун уаут

чаагай дууламчынын ачылында шаанда эон куруу хонштар турган чераде амыралык кулжаатарынч болган советтарынч төгөр база суураал тургустунулаан.

Колхоз-совхоз тургузуу Тыванын кезде амыралык, шаанда көшкүн чораан он-он муң арааттарынч амыралык чуртталгалын үндөдөн-биле чаарткан, кезде амыралык-нын бугурукчу күштеринин жогжудеи калбак делгем оруту амыралык. Бир эвес 1944 чылда куруе амыралык амыралык болган кезде амыралык артылыгыне чүгүл 2 комбайн, 11 автомашина, дугуйдуг 42 трактор турган болза, амы уеде Тыванын колхозтарынч болган советтарынч ховуларынч 1100 комбайн, 2,5 муң хире трактор база машина болган амы уедеи өске-даа хой техникамы амыралык турар. Республикага кезде амыралык нити продукциямын сөлүгү 15 чылда 3 каттап өскөн.

Бистин республиканын 1964 чылда Ленин ордени-биле шааннамы, «Тыва АССР-нин бугурукчу күштерин жогжудеи-ге дуулаар хемчегдер дугуйнда» ССЭР-нин Министрлер Чувелинин болган «Тыва АССР-нин экономикамын болган културалык улам ийик жогжудеи талазы-биле хемчегдер дугуйнда» РСФСР-нин Министрлер Чувелинин 1967 чылда хулаан алган доктаралы болган партиянын база чааадын өске-даа хемчегдер болза биче нация дуустарынч дугуйнда СЭКП-тин болган Совет чааадын доктаралы ала сатып салымшыктын тодаргай херечин болур.

Коммунисттик партия култура революцияны боттандырган чүгү болза, тыва улуустун чедип алганы буту талазы социализмни чаартылгалары чедип алдымас турган ийик. Бо амыралык талазы-биле кылдынган уаут амыралык хемчегдин дугуйн мындыг чы-

жек бадаткан болур. Дөртен хире чылдарынч мурунда тыва улуус үжүк-бизжи чок чораан болза, ам Тывада буту нитининч сес чыл өөредилгенин колдуула боттандырын турар. Тыванын хой-хей оолдары болган кыстары Москванын, Ленинградтын, Новосибирскин, Иркутскин, Красноярскин, Улан-Удэнин болган чурттуу өске-даа хойрайларынч дөди болган тускай ортукм өөредилге черадеи артем-билитин чедип ап турар. Малчыларынч 10 муң ажыг урутлары интернаттарда курувунин долу халы-рылгалында болган школа на-зы четпез 9 муң ажыг бичи чаштар урутлар сатарында, асылдер турар.

Култура революциямын болза чечен чоттаалын база уран чүгүлүг жогжудеи-ге таарымчалык байдалы турган. Тыва чоттаалычарынч, композиторларынч, чуртуктарынч чоттаалары болушун улуутун уаут-болза байлакшылын илеретип, ажылы чоннарнын коммунисттик кижилдиргенинч херезне ба-разан болуп, совет болган делгек културалынын өртинеи-не уедеи салымшыктын кирип турар.

Чоокку келер уеде бистин мурунуула уаут перспективалар амыралык турар. 1971—1975 чылдары Тывага чаа-чаа улетпун-бугурулгелер тургустунар. Чижээ, «Тыва даг-дугу» комбинаттын ийи-ги эөлчөн ажылалга кире-ри-биле холбаштыр ол комбинат чыл санында 230 муң тонна бектик шынаарыг да-дугун бээр алар, Эгез-Акссыга туйбур заводун, Хову-Акссы суурга болган Кызыл хоорайга шаараналык фабрикаларын турар, а ол ишкан сүт, пиво болган эт бугурулгелерин тургустунар чорудар. Кызыл—Шагаан-Арыг—Чааана—Ак-Довурак аразынч бектик кучулт электри дамчылыгынын шугумунун тудуу доозулган

соонда Сибирини энергия системанын электрэнергияны Тыва ажылаар.

Тывага Улуусу революциянын 50 чылдык белектердеи ажылы чоннарнын өзүп турар патриоттук болган күш-ажылы колдуулушкуну-биле дем-делеттинген. Байырлалды тө-лептиг уткуу, тоску беш чылдын баштайгызы—1971 чылда алган хулаалгенин чедип колхозтарда болган советтарда, улетпун бугурулгелерде база транспортта, тудугларда социализм чарын калбар-ган.

Партия, совет органнын болган ажылы чоннарнын бугу коллективтеринин чутула сорулгазы чүл дие, 1971 чылдын планын сорулгаларынч кууседирин хандыр урулут ажыла-агылы «Болган поли-тиктиг кампанын чедип ки-риник чорударынч хоорай-ларын болган көдөдөн ажыла-ишчилеринин бугу ку-лтуралынын мобилизас-тап, өзүп турар ийеккейин улам белидери болур.

Кезде амыралык чоннарнын мурунда уаут болган ха-рымсалгалыг сорулгалар ту-руп турар. Нитинин малыга быжыг чем-сууру белекээр талазы-биле хой чүгүлери кылар алар. Агар-бойдустун чамдык байдалдары мал чем белекээрине, ситен кезерин-ге, силос салырынга, бугу-буру белекээр ажыла, кол-дугун планын кууседирине колхозчулардан болган советтарынч ажылычарынан, кезде амыралык тус-кай артемнирлен ийи-циативаны болган организас-тыг чорукту, уаут күнжиш-кини негеп турар.

Республиканын хой-хей колхозтарынч болган советтарынч ховуларынч чаагай дугу өзүп турар, а оларынч чамдыктарында кезде амыралыкын өң чутула кампани-ам — ажаап алышынын өгө-

лөд. Тарааны кыска хуусаа-да чидирг чокка ажаап алы-ры — республиканын ажылы чоннарнын алдарынч херээ болур. Дугу дөш демиселдин фронтунга тилделгенин чедип алыр төлөдө, анда буту белекелди шалыкын доозар, ынчанга ажаап алышынын болган тараа белекээр ажылы организастыг чорудар херек. Иччалажок чамдык амыралык кампанин-нын, тараа кезер машиналар-нын дык хойу септетинген. Ол ишкан чамдык черадеи автотранспорт, тараа скла-дары болган хову турлагдары белед эвес бооп турар. Ком-байнер болган чолаачы кадр-ларын шилчип алыр талазы-биле ажыла база доозулбаан. Оң-биле калы дугу ажаап алышынынч кижилеринч ажылаарынч болган дыш-танарынч таарымчалыг бай-далды тургузар дөш сатып салыры өргөжөк чутула.

Школаарынч, коммунал болган амыралык хандырларынч объекттеринин тудугларын Советтер болган олар-нын органнын боттарынын кошкан дивес контролунга алыр урулут. Ажыла-агылы болган култура тургузууш-кунга улуутууганын кижик-тишкан, ажылы чоннарнын амыралык улам-на чаагай болган аас-кежиктиг болду-руп, Совет Тыванын бугун-гар жогжудеи-ге чаа-чаа чедипкинерин чедип алыр бис.

Бодунун амыралык уаут чаартылгаларынч түнел-ли чадурбушан, тыва улуус буту-ле аныкшынынын Ле-ниннин партиянынч. Совет тургустунун. Совет Эвилели-нин улаустарынч акы-дума найбаралынч ачылында чедип алганы өөрүшкүчү чорга-ралы-биле меледип турар.

СЭКП-нин XXIV съездинин шийтирлеринч орук кирген Совет Тыва Улуусу революциянын 50 чылдык бугурукчу күштеринч чечекте-лишкенин-биле демделгени-шан, ленинни партиянынч планынын амыралык хажык чокка боттандырынга, ком-мунисттик тургузушкунга чаа-чаа чедипкинерин чедип алырынга быжыг бугурулгит.

Бодунун амыралык уаут чаартылгаларынч түнел-ли чадурбушан, тыва улуус буту-ле аныкшынынын Ле-ниннин партиянынч. Совет тургустунун. Совет Эвилели-нин улаустарынч акы-дума найбаралынч ачылында чедип алганы өөрүшкүчү чорга-ралы-биле меледип турар.

СЭКП-нин XXIV съездинин шийтирлеринч орук кирген Совет Тыва Улуусу революциянын 50 чылдык бугурукчу күштеринч чечекте-лишкенин-биле демделгени-шан, ленинни партиянынч планынын амыралык хажык чокка боттандырынга, ком-мунисттик тургузушкунга чаа-чаа чедипкинерин чедип алырынга быжыг бугурулгит.

Бодунун амыралык уаут чаартылгаларынч түнел-ли чадурбушан, тыва улуус буту-ле аныкшынынын Ле-ниннин партиянынч. Совет тургустунун. Совет Эвилели-нин улаустарынч акы-дума найбаралынч ачылында чедип алганы өөрүшкүчү чорга-ралы-биле меледип турар.

Бодунун амыралык уаут чаартылгаларынч түнел-ли чадурбушан, тыва улуус буту-ле аныкшынынын Ле-ниннин партиянынч. Совет тургустунун. Совет Эвилели-нин улаустарынч акы-дума найбаралынч ачылында чедип алганы өөрүшкүчү чорга-ралы-биле меледип турар.

Бодунун амыралык уаут чаартылгаларынч түнел-ли чадурбушан, тыва улуус буту-ле аныкшынынын Ле-ниннин партиянынч. Совет тургустунун. Совет Эвилели-нин улаустарынч акы-дума найбаралынч ачылында чедип алганы өөрүшкүчү чорга-ралы-биле меледип турар.

Бодунун амыралык уаут чаартылгаларынч түнел-ли чадурбушан, тыва улуус буту-ле аныкшынынын Ле-ниннин партиянынч. Совет тургустунун. Совет Эвилели-нин улаустарынч акы-дума найбаралынч ачылында чедип алганы өөрүшкүчү чорга-ралы-биле меледип турар.

Бодунун амыралык уаут чаартылгаларынч түнел-ли чадурбушан, тыва улуус буту-ле аныкшынынын Ле-ниннин партиянынч. Совет тургустунун. Совет Эвилели-нин улаустарынч акы-дума найбаралынч ачылында чедип алганы өөрүшкүчү чорга-ралы-биле меледип турар.

Бодунун амыралык уаут чаартылгаларынч түнел-ли чадурбушан, тыва улуус буту-ле аныкшынынын Ле-ниннин партиянынч. Совет тургустунун. Совет Эвилели-нин улаустарынч акы-дума найбаралынч ачылында чедип алганы өөрүшкүчү чорга-ралы-биле меледип турар.

Бодунун амыралык уаут чаартылгаларынч түнел-ли чадурбушан, тыва улуус буту-ле аныкшынынын Ле-ниннин партиянынч. Совет тургустунун. Совет Эвилели-нин улаустарынч акы-дума найбаралынч ачылында чедип алганы өөрүшкүчү чорга-ралы-биле меледип турар.

Бодунун амыралык уаут чаартылгаларынч түнел-ли чадурбушан, тыва улуус буту-ле аныкшынынын Ле-ниннин партиянынч. Совет тургустунун. Совет Эвилели-нин улаустарынч акы-дума найбаралынч ачылында чедип алганы өөрүшкүчү чорга-ралы-биле меледип турар.

Бодунун амыралык уаут чаартылгаларынч түнел-ли чадурбушан, тыва улуус буту-ле аныкшынынын Ле-ниннин партиянынч. Совет тургустунун. Совет Эвилели-нин улаустарынч акы-дума найбаралынч ачылында чедип алганы өөрүшкүчү чорга-ралы-биле меледип турар.

Бодунун амыралык уаут чаартылгаларынч түнел-ли чадурбушан, тыва улуус буту-ле аныкшынынын Ле-ниннин партиянынч. Совет тургустунун. Совет Эвилели-нин улаустарынч акы-дума найбаралынч ачылында чедип алганы өөрүшкүчү чорга-ралы-биле меледип турар.

Бодунун амыралык уаут чаартылгаларынч түнел-ли чадурбушан, тыва улуус буту-ле аныкшынынын Ле-ниннин партиянынч. Совет тургустунун. Совет Эвилели-нин улаустарынч акы-дума найбаралынч ачылында чедип алганы өөрүшкүчү чорга-ралы-биле меледип турар.

Бодунун амыралык уаут чаартылгаларынч түнел-ли чадурбушан, тыва улуус буту-ле аныкшынынын Ле-ниннин партиянынч. Совет тургустунун. Совет Эвилели-нин улаустарынч акы-дума найбаралынч ачылында чедип алганы өөрүшкүчү чорга-ралы-биле меледип турар.

Бодунун амыралык уаут чаартылгаларынч түнел-ли чадурбушан, тыва улуус буту-ле аныкшынынын Ле-ниннин партиянынч. Совет тургустунун. Совет Эвилели-нин улаустарынч акы-дума найбаралынч ачылында чедип алганы өөрүшкүчү чорга-ралы-биле меледип турар.

Бодунун амыралык уаут чаартылгаларынч түнел-ли чадурбушан, тыва улуус буту-ле аныкшынынын Ле-ниннин партиянынч. Совет тургустунун. Совет Эвилели-нин улаустарынч акы-дума найбаралынч ачылында чедип алганы өөрүшкүчү чорга-ралы-биле меледип турар.

Бодунун амыралык уаут чаартылгаларынч түнел-ли чадурбушан, тыва улуус буту-ле аныкшынынын Ле-ниннин партиянынч. Совет тургустунун. Совет Эвилели-нин улаустарынч акы-дума найбаралынч ачылында чедип алганы өөрүшкүчү чорга-ралы-биле меледип турар.

ҮҮЛЕ БҮТКЕН

Репортаж

Өөк хеминч уну делгем-но оран. Ол хемде бир-ле чери Бөктүн Кара-Ыяш дээр. Ын-да каш бажынар болган мал калсаалары бар. Ол-ла тудуг-ларынч ортуула бир бичи бажынынч ханазында: «Бо бажыга 1921 чылдын ок-тябрь 23-тан ноябрь 1-ге че-дир тыва революстуларынч чөүлөс хуралы болуп өр-көн, Тыванын Араттан Рево-люстуг намын тургузар тала-зы-биле өрбөрүшү оң хура-лды тургускан» деп бижип каан.

Ук черинч хоочун чурт-качыларынч сактышыны-биле алырга, ол демисежге кулак Сафрон Медведев деп кижин чурттап турган. Демги оң ханазында бижиктиг ба-жыны оң огу Павел Ме-ведев тургустунан бооп турар. Ол бажык чанынга иччалаж кандыг-даа тудуг чок турган.

Оң бээр бекен чыл өр-кен-даа бол, анда болган ху-рал балаттынмас алдын ук-жуктер-биле бижиктиген арынын тоотуге артырынч каан.

Намын тургузар талазы-биле хурал өрткөн соонда, дооран-на ол дугуйн уаус марааны берген.

Өөк-ле хеминч черинейде Бөктүн үгөн хуускаалды. Өртүг-дүмөн арат чоңу Өрү тирткан хуускаалды. Кара-Ыяштын черинейде Хайныл үгөн хуускаалды. Хамык чоңу каттыгыртан Кайтамчытыг арат намын.

Ол мыр баштай Өөк уу-ва, чоорту буту Бин-Хемге тараан, хуралдын киржикчи-лери боттарынын коюуша-рынга барып мрал чедө бөргө, анда буту Тыванын чоңу уламы берген. Ырымын сөзү-биле алырга, нам өртүн чоңу өртү тирткан, «хамык чоңу каттыгыртан». Чон-уун ол чогадым каан мы-янын сөзүгүн өртүг шы-яны хөжүлдеи-ге чадалы-ни тола болган көсүкү-биле балтамын.

Өөктүн, Тарлагын, Кара-Ыяштын чоңу хөжүлдеи-не бичиктен бекен чаа өрү үгөн. Ол бекиткен өрткөн ор-кук хая көрүгү дөо ол талы эмгөккө хой баш хийл дө-анал малды үсө өртүп бер-тургузус. Ам ол чорук зир-кен. Мэон кадары турар ша-рыларынч бирөөзининч диг-риг деиниз 560 кг четкелди бөөр-дир, 350 кг-дан куду деңизинч карык чөмө ку-лааттынч көрбөөн — деп, Степан Тараачмынч чуга-лап өрар.

Ам байдал сыр өске—«Өөк-ле хеминч чөмө хөжүлдеи-деп ырыны үстүндө-ле сатыл-ган бис. Ол хеминч адын эдилген «Өөк» советтук эвес, чүгүл оң ийек мал ферма-зынч амыралык чам-длык кижиктерин ап көрө-лө, ук черинч сайырап турары илден.

Советтук ийек мал ферма-зынч коммунист Айна Дөүр-бейева Сайыт уаутуру турар (дегик чөүлөс хурал болуп үгө чедир-ле хө-рөд-жөннери «хөрөжөк» деп алап турган болур эвес). Оңу бодарга, бо бекен ажо-рак уаут чаартылга-дыр. Ук ферма бо чылдын баштайгы чартында 93,6 тонна сүтү бугурур турган, оңу 145 тон-на чедирген, 86 тонна сүт са-нап шаанын 111 тонна кыл-дыр амыр күтүскөн. Сааи-чылар коллективинч эрестиг амыралык. Саачы Алек-сандра Тюлюш чартык чылда бир саар ийектен тонна ажыг сүтү сатып оң өртү Тадар Чакырай, Олга Байнара, Галина Тюлюш олар база эки амыралык турарлар.

Шары кадарымын Степан Тараачмынч Лакшар Өөк, Кара-Ыяш, Тарлаг ийчаар өрткөн уеде турган амыра-лык, чоңун чуртталгазы-намын чоромынч эки билер. Бекен чылдар мурунда ол ба-лаа адым арат чораан. Ам Степан Тараачмынч совет-тук, мураачы, кадары Оңу колазында үс бекен шары семирип, докка көмөп турар. Кадарын ийек айда өрү ша-рыларынч 3 тонна 600 кг, ийек айда оң-даа хой не-мөдө деиниз чедип алган.

Семиритке доданын тургузар деп чүвө дык амы-тыг-дыр. Мурунда бис эт-дыр. Ол бекиткен өрткөн ор-кук хая көрүгү дөо ол талы эмгөккө хой баш хийл дө-анал малды үсө өртүп бер-тургузус. Ам ол чорук зир-кен. Мэон кадары турар ша-рыларынч бирөөзининч диг-риг деиниз 560 кг четкелди бөөр-дир, 350 кг-дан куду деңизинч карык чөмө ку-лааттынч көрбөөн — деп, Степан Тараачмынч чуга-лап өрар.

Ам байдал сыр өске—«Өөк-ле хеминч чөмө хөжүлдеи-деп ырыны үстүндө-ле сатыл-ган бис. Ол хеминч адын эдилген «Өөк» советтук эвес, чүгүл оң ийек мал ферма-зынч амыралык чам-длык кижиктерин ап көрө-лө, ук черинч сайырап турары илден.

Советтук ийек мал ферма-зынч коммунист Айна Дөүр-бейева Сайыт уаутуру турар (дегик чөүлөс хурал болуп үгө чедир-ле хө-рөд-жөннери «хөрөжөк» деп алап турган болур эвес). Оңу бодарга, бо бекен ажо-рак уаут чаартылга-дыр. Ук ферма бо чылдын баштайгы чартында 93,6 тонна сүтү бугурур турган, оңу 145 тон-на чедирген, 86 тонна сүт са-нап шаанын 111 тонна кыл-дыр амыр күтүскөн. Сааи-чылар коллективинч эрестиг амыралык. Саачы Алек-сандра Тюлюш чартык чылда бир саар ийектен тонна ажыг сүтү сатып оң өртү Тадар Чакырай, Олга Байнара, Галина Тюлюш олар база эки амыралык турарлар.

Шары кадарымын Степан Тараачмынч Лакшар Өөк, Кара-Ыяш, Тарлаг ийчаар өрткөн уеде турган амыра-лык, чоңун чуртталгазы-намын чоромынч эки билер. Бекен чылдар мурунда ол ба-лаа адым арат чораан. Ам Степан Тараачмынч совет-тук, мураачы, кадары Оңу колазында үс бекен шары семирип, докка көмөп турар. Кадарын ийек айда өрү ша-рыларынч 3 тонна 600 кг, ийек айда оң-даа хой не-мөдө деиниз чедип алган.

Степан Лакшар эрес ма-ачын дээрин оң хөрөд-жөн чайнап турар «Хуудеи-деп дөо ордон болган өске-даа медаль херечин тур-рар.

Советтук мал хеминч белек-келине шадга кирген. Эмгөк хой сараттар Өөк, Тарлаг уулуунч делгем шылалары-да жока-жока тургулаан-на.

Өөк ууунда ситен шөүлөсө тракторунч дөрт ситен көсөр машиналарын амыралык тур-лар. Оларынч мурунда ку-лер кара өр ричатты ээтиг додган өртүп оршат, тура дүшкөн. Ол «МТЗ-50» тра-кторунч башарыкчыны ком-мунист Михайл Тюлюш бол-ган. Ол хууде 12 га черинч ситенин кезер шаанын 16 га чедир амыр күтүскөн, му-рунч амыралык турарларынч бирөө болду. Оңу эки Вла-димир Гусев база бектик бу-дуркучуг амыралык, хууш уаут-нормалын 120—130 хуу күтүскөн турар.

Туран хоорайын Кызыл партиянын 22 болган Най-рал 44 кудумчуларынч без-дирешкен амыр черинде ба-за бир төгүлүг бажык бар. Оңу ханазында: «Бо бажыга 1922 чылдын 2 аяны 28-тен 3 аяны 1-ге чедир Тыванын Араттан Революстуг намын тургузар дугуйндаи ший-тир хулаан алган ийги орг-анизастыг чөүлөс хурал болуп өрткөн» деп бижип каан.

Ол ийги организастыг чөүлөс хуралды ам намын бир дугуар уаут хуралы кылдыр сааап турар болгай. Ийчаншап Бин-Хем район Тыванын Араттан Револю-стуг намын тургузар талазы-биле төгүлүг чөүлөс ху-лаан болуп турар.

«Саян» советтук дөмгө-лө Өөк хеминч ууунда турар. Малга бижик чөм-сууру белекээр дөш амыр ийек оңа хаймыкшынын чоруп ту-рар. Ында ам бекен 693 тон-на ситенин сараттан, 350 тонна сенажы салган, 60 тонна витамининч ситенинч байлаан. Ук амыралык районда бир дугуарында силос салырычте кирген. Ситен белекээр планын советтук аг-вуст 25-те күтүскөн деп турар.

Марисичи-ленинч хөвир-нин партияны болур ТАР-НИН өвөктөп тургустунга-ны чераде анык-иш, амыра-лык-чуртталга чаа, совет ёзу-биле кайгыгып, чечекте-лип турар.

Т. САЛЧАК.

ажылаас, бети дээр-де ирогудулар чүгүлөс бө-ла турган чүвө. Хоочун амы-чалынынч арга-хуулаанынч негтередип, кижилдиге амыралык күштелдиргенинч амыралык күш-ажылаа ха-маарылазы шүүт өскериген.

Дугуручүг рудалынч та-вары аар ажыла. Алда хол-биле кылар ажыла чингедир, күш-ажылы таарымчалыг орг-анизастаар айтырларынч амыралыкынч кирилгени-биле чогулган шийтирлэ-ни бекен бодарга, Ак-Дову-ракта ёзулуг чогадыкчы, ийеккейинч амыралык кижил-бары ийек-дир.

Күш-ажылы өртөмгө үнел-зилеп организастаар, нити-лел бугурулгенинч амы-ралык бекитер дөш бистин амыралыкынч чоттаалга болган чаартылга херезне ийеккейинч кирилжип турар.

Чоокта Ак-Довурактын пар-тия-ажыла-агы активинч хуралында амыралык улам экижидеринч дугуйн-ла принципалдыг чугаа бол-ган. Апаз забойщик Х. Шур-туун саамы солун болган комбинатта байдалы оң амы-лиринч көргүзүп турган.

Эрте-шынчилер, инженержи деңизил бектик хемчегдерин боттандырынынч чугулазын ол хуралга чугааламкан. Со-рулга тодараттыган, ам оңу кууседирине буту күштү мо-билизацие бис.

В. БАКУЛИН,
«Тыва даг-дугу тудуг»
эргөлинде партия
секретары.

ӨӨРЭЭН АРАТ

Бекен төшкөн кырал үгөн,
Бекен черден харан тур мен:
Эрткен намы, бо бөүм
Этэ өске кистүп турар.
Чалдыр, төрө өскө дүгө
Чалдыр, төрө өскө дүгө
Самдар, шийтүг турганар
ийик.
Шарлар, айттар андызын
Шагик илгип өскөтүлөр
ийик.
Кымык соогу, чайынч
ийин
Кыргай, чашты дөмөй
хаарган,
Чуртун солуп, көшкөн улус
Шуушкан, дүймөн бөчүм
чорду.
Шагик кадын шылдан
үгөн,
Салганчымын өстүрүп каан,
Ала, не шугуруурун
Аны-төдө төгүчү чор мөв.
Дөмгө четкен төшкөнжик,
ден
Дөшкөнжик көрүчү тура,
ийин,
«Четтирдим» деп мдык
осту
Соткыл хонго, каттаар мөв.
Амыр оңой дөңсөө аай чок
Алыг, дөмгө бажынынч мөв.
Сам, чыраа айткан туржук.
Самойт мөңгө холгем болган.
Дөңсөйгө өрткөн каяктар
Телевизор, радио, бар.
Калдыгы-даа билип аар мен
Караан көсүк, кулаам
дымын.
Чаштар биле кыргайларын
Чааа, намы аялар-төсөөр,
Ажылаар-даа, дыштанар-даа.
Амыралык магалыг-дыр.
Бекен төшкөн кырал үгөн,
Мэон сөлгөр чүвө мындыг:
— Кочугу уаут четтирдим.
ийин,
Коммун намын, Совет чааа!
Хосталган тугуш каалаа,
Арат өөрес аргажок-тур.
Холу мөгө болган соонда,
Ажыл кылбас ужур ч

